

Archeologische screening Harelbeke Markt

Titel

Archeologische screening
Harelbeke Markt

Auteurs

Annika Devroe en Ilse Gierts

Opdrachtgever

Studiebureau Snoeck i.o.v. de stad Harelbeke

Projectnummer

2013-149

Plaats en datum

Gent, juni 2014

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 103
ISSN 2033-6898

Inhoud

1	Inleiding.....	1
1.1	Aanleiding onderzoek	1
1.2	Doel van het onderzoek.....	2
1.3	Aard van de bedreiging	3
2	Bureauonderzoek.....	4
2.1	Geografische en bodemkundige situering.....	4
2.1.1	Geografische situering.....	4
2.1.2	Bodemkundige situering	4
2.2	Historische schets van Harelbeke	6
2.2.1	Algemeen.....	6
2.2.2	De markt van Harelbeke	7
2.3	Archeologie in Harelbeke	12
2.3.1	Centraal Archeologische Inventaris en overige opgravingsgegevens	12
2.3.2	Cartografische bronnen	15
2.4	Inventarisatie van de kelders.....	22
3	Conclusie en onderzoeksvragen	24
3.1	Algemeen.....	24
3.2	Mogelijke onderzoeksvragen voor vervolgonderzoek	24
3.3	Onderzoeksmethodologie.....	25
4	Bibliografie	26
5	Lijst met figuren.....	28
6	Bijlage	29
	Digitaal GIS-bestand met georefereerde historische kaarten en digitaal hoogtemodel	29

Technische fiche

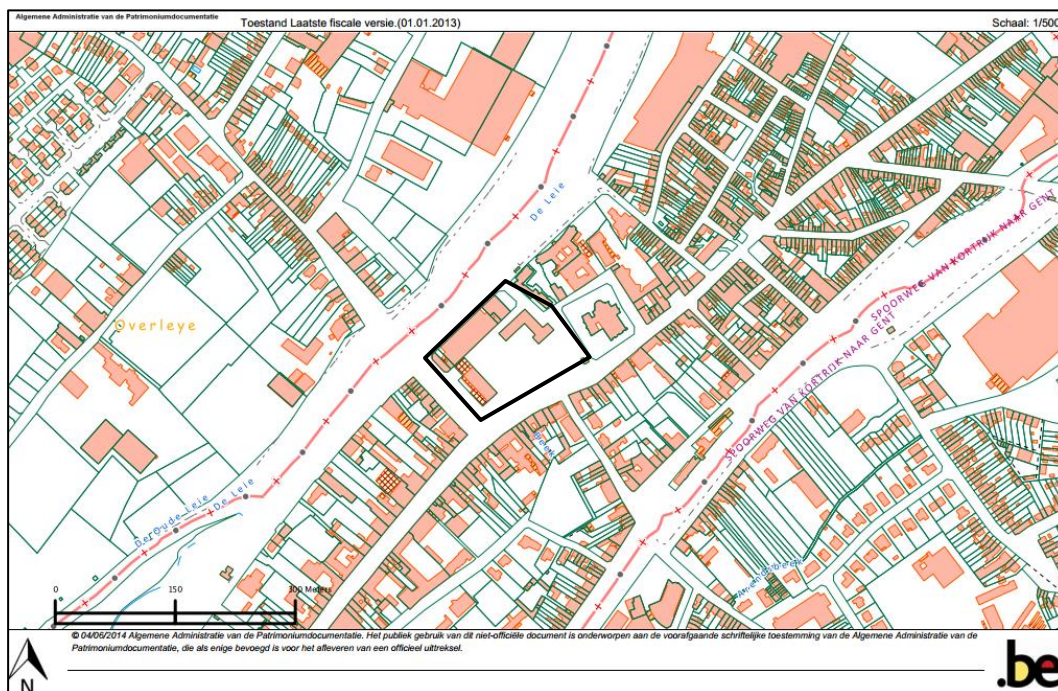
Naam site: Harelbeke Markt

Ligging: Marktpllein, Leiestraat
Gemeente Harelbeke
Provincie West-Vlaanderen

Topografische kaart met aanduiding onderzoeksgebied¹:

Kadasterkaart met aanduiding onderzoeksgebied²:

¹ Gis WEST 2014.

² CadGis 2014.

Onderzoek:	Archeologisch en geschiedkundig bureauonderzoek
Projectcode:	2013-149
Opdrachtgever:	Studiebureau Snoeck Engelse wandeling 70 8510 Kortrijk-Marke
Contactpersoon opdrachtgever	De heer Hugo Snoeck
Uitvoerder:	BAAC Vlaanderen bvba
Verwerking:	Annika Devroe en Ilse Gierts
Begeleiding:	Agentschap Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen Sam De Decker
Termijn:	20 werkdagen
Reden van de ingreep:	Heraanleg van de Markt met o.a. de bouw van een ondergrondse parkeergarage
Bijzondere voorwaarden:	Opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed
Archeologische verwachting:	Gelet op de talrijke historische en archeologische bronnen die voor dit gebied gekend zijn, is de kans reëel dat hierbij archeologische sporen worden aangetroffen.
Doelstelling:	Het doel van de archeologische screening is om aan de hand van een bureauonderzoek een gedetailleerd zicht te krijgen op de historische evolutie van het plangebied en op de archeologische potentie. Op basis van deze inzichten wordt een eerste aanzet gegeven voor verder onderzoek (prospectie met ingreep in de bodem en/of opgraving), zoals het formuleren van onderzoeksvragen en het uitwerken van een onderzoeksmethodologie.
Resultaten:	Romeinse bewoningskern, Karolingische kerk, middeleeuwse bewoning en schepenhuis (postmiddeleeuwse burgerlijke nederzetting)

1 Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

Naar aanleiding van de herinrichting van het Marktplaats heeft BAAC Vlaanderen bvba in opdracht van Studiebureau Snoeck een bureauonderzoek uitgevoerd. Deze screening was opgelegd door het bevoegd gezag om een gedetailleerd zicht te krijgen op de historische evolutie en archeologische potentie van het plangebied. Bij de geplande heraanleg van de Markt zullen graafwerken het bodemarchief en eventueel aanwezige archeologische waarden grondig verstoren. De *in situ* bewaring van mogelijke archeologische waarden is steeds aangeraden. Wanneer dit niet mogelijk is, zal bewaring *ex situ* noodzakelijk zijn. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal een advies worden gegeven voor eventueel verder onderzoek in de vorm van proefsleuven/-putten en/of een opgraving, alvorens over te gaan tot de herinrichting van het Marktplaats.

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op een luchtfoto³.

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van de Vlaamse Regering 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist, in samenspraak met het Agentschap Onroerend Erfgoed, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de verkaveling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden.

³ Geopunt Vlaanderen 2014.

Het onderzoek werd uitgevoerd door Annika Devroe en Ilse Gierts. Contactpersoon bij de bevoegde overheid, het Agentschap Onroerend Erfgoed afdeling West-Vlaanderen, was Sam De Decker. Bij de opdrachtgever, Studiebureau Snoeck, was dit de heer Hugo Snoeck.

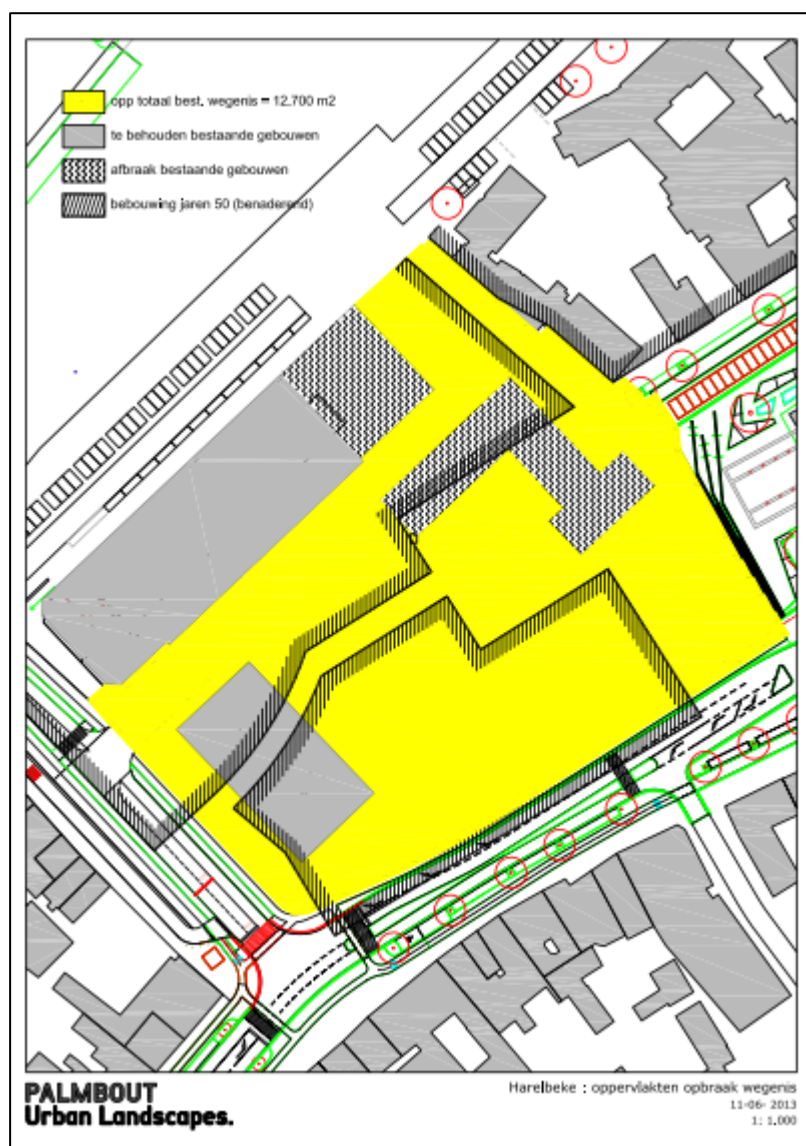
1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van deze screening is een historisch-archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij zijn minimaal volgende acties vereist:

- Opsporen en analyseren van historische kaarten, afbeeldingen en foto's
- Beperkt archivalisch onderzoek van cartografische bronnen (Rijksarchieven Gent, Kortrijk en Brugge)
- Opsporen en analyseren van historische en archeologische literatuur met betrekking tot de Markt van Harelbeke en directe omgeving
- Opsporen en analyseren van alle beschikbare data met betrekking tot de recentste aanleg van de markt en de bouw van de aanwezige appartementsblokken. Dit omvat een inventarisatie van eventuele kelders in de aanwezige en af te breken bebouwing
- Opsporen en analyseren van landschappelijke data

Op basis van de resultaten wordt een archeologische verwachting opgesteld en mede op basis hiervan worden gerichte onderzoeksvragen gesteld en wordt een onderzoeksmethodologie uitgewerkt.

1.3 Aard van de bedreiging

Figuur 2: Heraanleg Marktplein.

2 Bureauonderzoek

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde/geomorfologie en historie/archeologie van de onderzoekslocatie specifiek en zijn directe omgeving. Dit vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

2.1 Geografische en bodemkundige situering

2.1.1 Geografische situering

Het historisch centrum van Harelbeke, dat mogelijk terug gaat tot een Romeinse bewoningskern, heeft zich gevormd op de zanderige heuvel tussen de vallei van de Harelbeek en de Leie. De Harelbeek mondde eertijds iets ten noorden van het huidige onderzoeksgebied uit in de Leie. Ter hoogte van de beekvallei lag de bodem oorspronkelijk een zestal meter lager (**Digitaal Hoogte Model, In Bijlage**). Vanaf de 14de eeuw werd de beekvallei geleidelijk aan opgevuld met puin en afval.

2.1.2 Bodemkundige situering

Het plangebied is gelegen in de zandleemstreek. Deze vormt de overgang van de zandige associaties in het noorden van Vlaanderen en de lemige associaties in het zuiden. De streek wordt gekenmerkt door een golvend reliëf met niveauverschillen tot 30 m. De zandleemstreek bestaat uit een discontinue strook met wisselende breedte: het gebied is breed in het centrum en het zuiden van de provincie West-Vlaanderen. Het tertiaire substraat bestaat er uit leperiaanse klei of zand, die plaatselijk aan of nabij de oppervlakte komen en het moedermateriaal voor bodemontwikkeling vormen. Dit pakket wordt afgedekt door het quartair zandlemig dek, wat niveo-eolisch en niveo-fluviaal is, en werd afgezet vanaf het Weichselien.

In geomorfologisch opzicht is het plangebied gelegen in de vallei van de rivier de Leie. De vallei van de Leie vormt een uitloper van de Vlaamse Vallei, een depressie die door fluviatiele processen is uitgeschuurd vanaf het Midden-Cromerien en in de loop van het Weichselien opgevuld is geraakt. In het Laat-Pleistoceen (130.000-11.650 BP) werd de Vlaamse Vallei in haar definitieve vorm uitgeschuurd. Het diepste punt van deze uitschuring werd bereikt op de overgang van het Eemien (130.000-117.000 BP) naar het Weichselien (117.000 BP-11.650 BP). In deze periode waren de Leie en de Schelde meanderende rivieren met een sterk veranderende loop. In de Leievallei werd toen een zeer brede vlakte uitgeschuurd, die breder was dan de vallei van de Schelde. In het Weichselien werd het klimaat kouder en verkregen de rivieren als gevolg hiervan een vlechtend geulenpatroon. Tijdens de lente werd door het smeltwater zand en leem afgezet over de ganse breedte van de vallei. Tijdens de daaropvolgende zomer nam het debiet af en trok het water zich terug naar het hoofdstroomgebied. In de actieve geulen werd nog steeds zand afgezet, terwijl in de depressies in de valleivlakte leem sedimenteerde. Tijdens het Laatglaciaal (de laatste fase van het Weichselien, 14.640-11.650 BP) en in het Holoceen (11.650 BP tot nu) verbeterde het klimaat opnieuw en verkreeg de Leie opnieuw een meanderend patroon. In deze periode heeft zij zich als een underfit river ingesneden in de brede vallei.

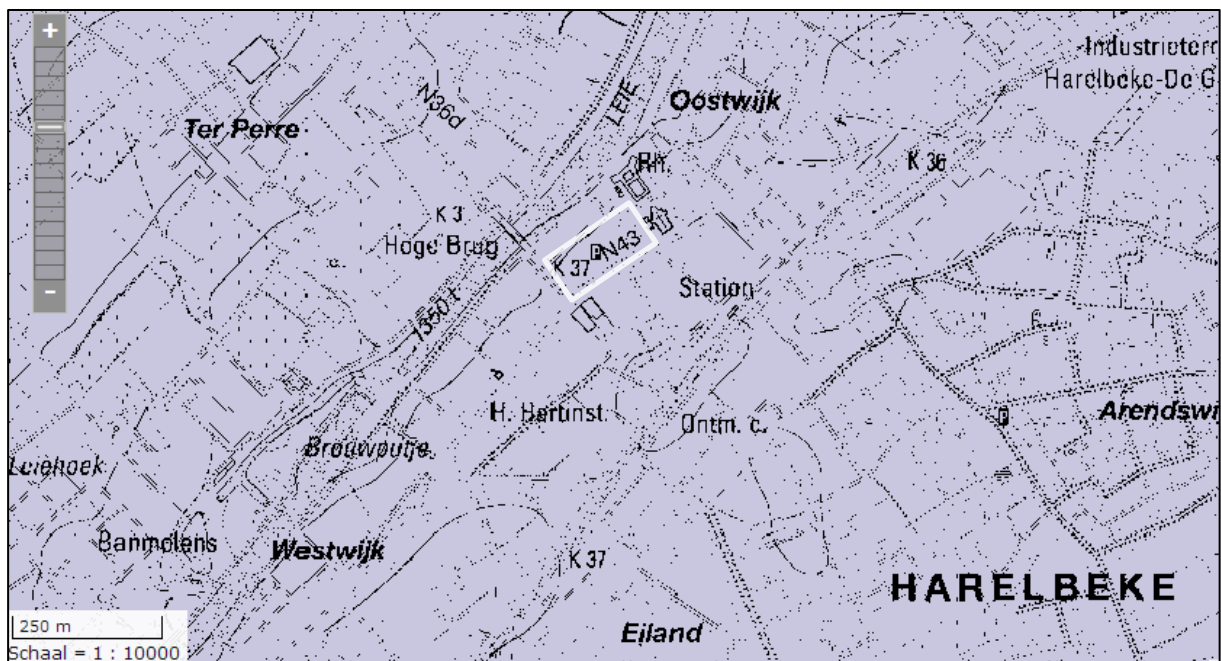
Meanderende rivieren ontwikkelden verschillende rivierafzettingen (i.e. beddingafzettingen, oeverafzettingen en komafzettingen). Beddingafzettingen betreffen alle afzettingen binnen de beddinggordel, die in de watervoerende rivierbedding worden afgezet, zoals het zand, afgezet in de binnenbocht van de rivier. Langs de geulen worden oeverafzettingen afgezet, die voornamelijk bestaan uit fijn zand, zavel en sterk zandige klei. Deze ontstaan wanneer bij hoge afvoer van water de rivier buiten zijn bedding treedt. Hierbij neemt de stroomsnelheid snel af, waardoor het zwaardere sediment (zand, zavel en sterk zandige klei) direct naast de bedding wordt afgezet. De zich zo vormende oeverwallen worden in de loop der tijd steeds hoger. Hierdoor neemt de overstromingsfrequentie af. Het lichtere sediment, de zware klei, wordt verder van de bedding afgezet in lager gelegen delen. Deze afzettingen worden komafzettingen genoemd.

Vanaf 1965 werd de Leie rechtgetrokken in het kader van een grootschalig moderniseringsprogramma dat de waterafvoer moest verbeteren en de rivier bevaarbaar maken voor grotere schepen. Hierbij

werd de rivier in verregaande mate rechtgetrokken, waarbij dijken werden aangelegd, oevers verstevigd en oude meanders afgesneden. Als gevolg hiervan werd het historische landschapspatroon deels weggevaagd en werden veel van de oorspronkelijke gras- en meerslanden opgehoogd voor landbouw, industrie en bewoning.

Het tertiair substraat binnen het plangebied wordt gevormd door de Formatie van Kortrijk (Ko) en is omschreven als een doorgaans kleiig facies met weinig macrofossielen. Deze Formatie splitst zich ter hoogte van de Markt verder op in het Lid van Moen (KoMo), een heterogene siltige tot zandige afzetting (*Figuur 4*).

Volgens de quartairgeologische kaart komen er fluviatiele afzettingen variërend van klei tot zand, met mogelijk veen aanwezig voor ter hoogte van het plangebied (FH) (*Figuur 5*). Deze zijn afkomstig uit het Holoceen of mogelijk uit het Laat-Weichseliaan. Daaronder bevinden zich de niveo-eolische en niveo-fluviale afzettingen van de Formatie van Gent. Volgens de quartairgeologische kaart gaat het hierbij om eolische afzettingen van het Weichseliaan, mogelijk Vroeg-Holoceen (ELPw) en/of hellingsafzettingen van het Quartair (HQ). Op grotere diepte bevinden zich ook fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (FLPw). In het grootste deel van het plangebied zijn op nog grotere diepte tevens fluviatiele afzettingen van het Eemiaan aanwezig (FLPe).

Figuur 3: Aanduiding onderzoeksgebied op de tertiaire kaart⁴.

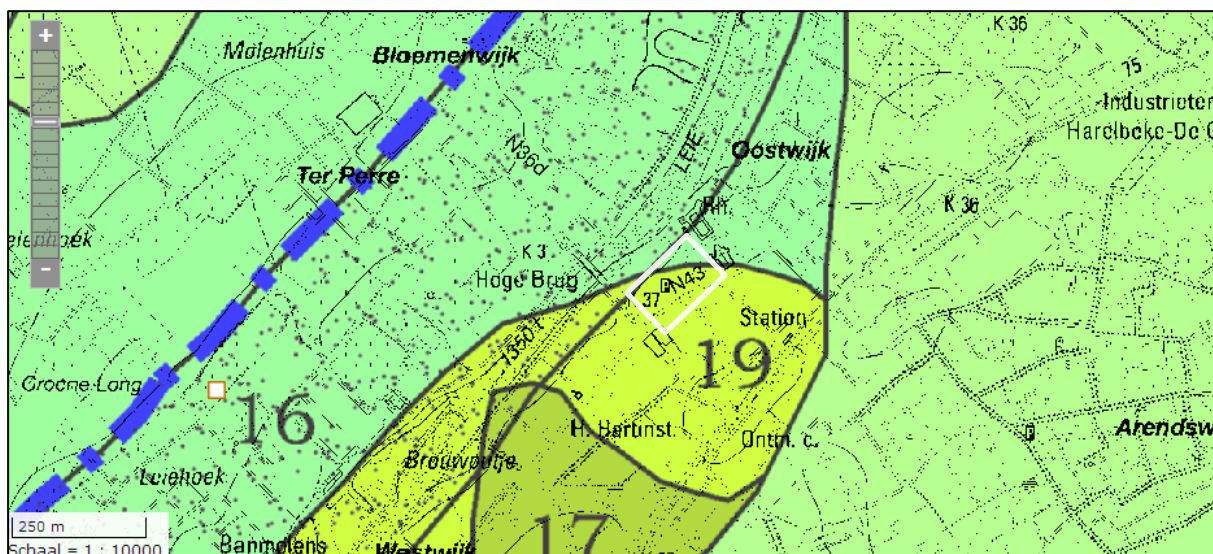
Volgens de digitale bodemkaart bestaat de bodem in het plangebied uit bebouwde zones (OB), waardoor over de natuurlijke ondergrond weinig bekend is (*Figuur 6*). In het uiterst zuiden van het plangebied komt een zeer sterk gleyige kleibodem zonder profiel (Efp) voor. In het zuidoosten bevindt zich een uiterst natte licht zandleembodem zonder profiel (Pgp(o)) en een matig droge zandbodem zonder profiel (Zcp). Het gaat om kleine zones die tussen de bebouwde vlakken in liggen.

De eenheid Pgp(o) ligt direct tegen de huidige Leiebedding aan. In het midden en het noorden van het plangebied komt ook nog een matig natte zandleembodem zonder profiel ((Ldp) en Ldp(o)) voor. In het noorden komt tevens een natte zandleembodem zonder profiel (Lep) voor. Aan het westen van het plangebied grenzen een paar zones die bestaan uit opgehoogde gronden (ON), evenals een zeer natte zandleembodem zonder profiel (Lfp(o)) en een uiterst natte zandleembodem zonder profiel (Lgp(o)).

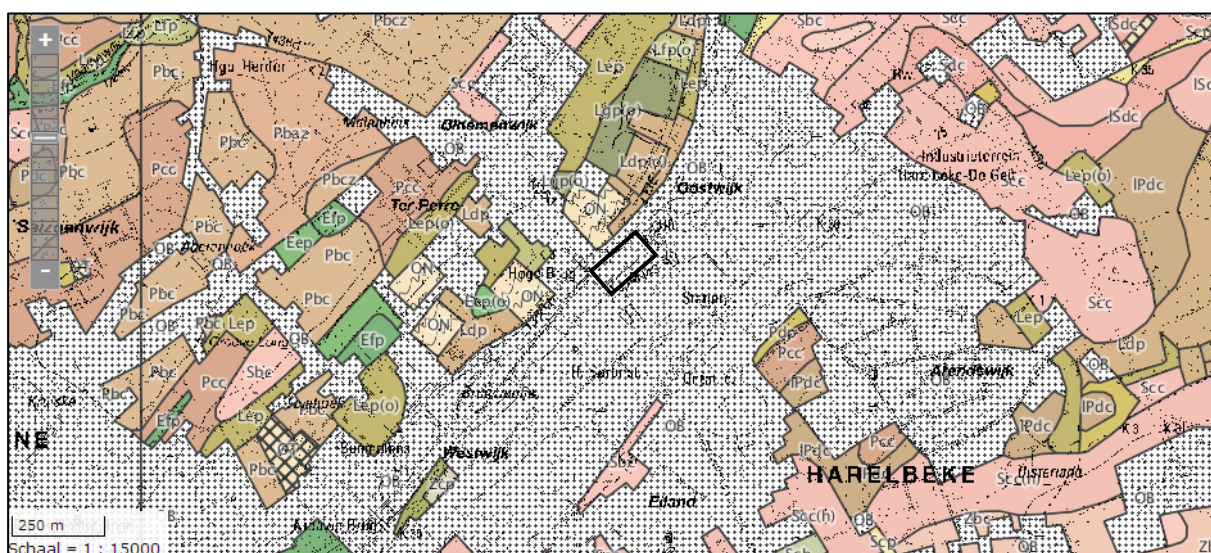
Al deze bodems kenmerken zich door volledig gereduceerd bodemprofiel. Ze overstromen in de winter en zijn deels nat in de zomer. Normaal gezien bestaat het grondgebruik op dergelijke bodems uit

⁴ DOV Vlaanderen 2014.

(slechte) hooiweiden. Alleen bij de bodemeenheid Zcp gaat het om droge bodems, met roestverschijnselen tussen 60 en 90 cm beneden maaiveld.

Figuur 4: Aanduiding onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart⁵.

Figuur 5: Aanduiding onderzoeksgebied op de bodemkaart⁶.

2.2 Historische schets van Harelbeke⁷

2.2.1 Algemeen

Harelbeke bevindt zich in de Leievallei die eertijds werd gekenmerkt door een golvend landschap met vochtige riviergraslanden, bossen en vruchtbaar open akkerland op de kleine zanderige heuveltjes. De aanwezigheid van een gevarieerd landschap was reeds snel een trekpleister voor menselijke activiteit en bewoning die zich initieel concentreerde rond de moerassige Gaverbeekvallei, rijk aan water en vegetatie. De oevers van de Gaverbeek werden reeds doorheen het finaal-paleolithicum en mesolithicum seizoenaal bewoond door nomadische jagers-verzamelaars. Vanaf het 5de tot 4de millennium vóór Chr. vestigden de eerste landbouwers zich verspreid over Harelbeke.

⁵ DOV Vlaanderen 2014.

⁶ DOV Vlaanderen 2014.

⁷ Stap voor stap 2013.

Gedurende de brons- en ijzertijd was de regio relatief dunbevolkt. Op basis van vondsten en systematische opgravingen kunnen we aannemen dat er te Harelbeke verschillende boerenerven hebben gestaan, verspreid over de hoger gelegen zandruggen langs de Leie en de Gaverbeek. Deze landbouwers deden aan landbouw en veeteelt. Verscheidene van deze metaaltijdnederzettingen zouden zich verder voortzetten in de Romeinse periode.

Tijdens de Romeinse periode groeit de bewoning gestaag in de zuidelijke Leievallei met het ontstaan van verschillende middelgrote tot grote bewoningskernen langs de Leie en Gaverbeek. Het noordwestelijk deel van Vlaanderen vormde tijdens de eerste vier eeuwen van onze tijdrekening een deel van de *civitas Menapiorum*. Landschappelijk bestond de *civitas* in het meer zuidelijk gelegen gebied, waar ook Harelbeke gelegen is, uit lemige en kalkrijke gronden geschikt voor akkerbouw, en vochtige meersgronden langs de rivieren gebruikt als graasweides voor veeteelt. In dit landschap ontstonden kleine, eenvoudige boerenerven die gedurende één tot drie generaties werden bewoond. De houten boerderijen, omgeven door kleinere bijgebouwen en een waterput, waren gelegen in een omgreppeld erf. Naast deze kleine landbouwgehuchten ontstonden eveneens grotere gegroepeerde nederzettingen met stedelijke allures (*vici*) op landschappelijk strategische plekken in de nabijheid van water- en landwegen of nabij een militaire basis. Hoogstwaarschijnlijk kan ook Harelbeke als *vicus* worden geduid. Er kunnen alleszins twee bewoningskernen worden onderscheiden, waarvan één op de Collegewijk (ten zuiden van het Marktplaatsje) en een tweede op en rondom het Marktplaatsje. Vanaf de 3de eeuw nam de bewoning in Harelbeke sterk af. De nederzetting op de Collegewijk werd verlaten en ook de landelijke bebouwing verminderde. **Enkel de mogelijke Romeinse nederzettingkern op en rond het Marktplaatsje bleef bestaan en groeide verder uit tot een belangrijk gehucht⁸.**

De eerste vermelding van Harelbeke gaat terug tot de vroege middeleeuwen, in het jaar 629. Vroegmiddeleeuwse bewoningssporen zijn echter schaars, de oudste sporen in het centrum van Harelbeke stammen pas uit de volle middeleeuwen (10de-11de eeuw). Lang werd aangenomen dat de voorouders van Boudewijn I (840-879), de eerste graaf van Vlaanderen, uit Harelbeke afkomstig waren. Er werd vanuit gegaan dat de eerste graven (de *forestiers*) begraven waren in de Sint-Salvatorskerk, waardoor de stad uitzonderlijke rechten verkreeg⁹. Vermoedelijk bestond reeds in de 9de eeuw een eerste bidplaats of huiskapel te Harelbeke, opgericht door *forestier* Liederik. Deze *forestiers*, als koninklijke opzichters van de uitgestrekte bossen en wouden, zouden aldus daadwerkelijk hebben bestaan, maar hun onderlinge verwantschap alsook hun begraving in de Sint-Salvatorskerk zou berusten op een legende¹⁰. Rond 1100 wordt Harelbeke uitgeroepen tot een grafelijke stad, met de bouw van een schepenhuis als gevolg. Harelbeke is tijdens de middeleeuwen een open stad, zonder ommuring maar met vesten en grachten. Rond 1335 verleent Filips I van Valois, heer van Harelbeke, de stad het recht de lakennijverheid uit te oefenen. Nergens zijn er echter aanwijzingen terug te vinden voor de aanwezigheid van lakenhallen in de stad. In de tweede helft van de 15de eeuw breken regelmatig conflicten uit tussen Harelbeke en Kortrijk in verband met de lakennijverheid. In de laatste decennia van de 16de eeuw breken onrustige tijden aan met het opkomende protestantisme, de inval van de geuzen en de uitbraak van de pest. Gedurende de 17de eeuw ontsnapte Harelbeke niet aan de oorlogssperikelen, in de strijd om de Zuidelijke Nederlanden tussen Frankrijk en Spanje. Op het grondgebied van Harelbeke werden geen veldslagen uitgevochten, de stad moest echter instaan voor de inkwartiering van zowel de Spaanse en Franse troepen. Deze lange periode van oorlogen had drastische gevolgen voor Harelbeke en het bevolkingsaantal. Daarenboven lag veel land braak, wat dan weer voedselschaarste en werkloosheid veroorzaakte¹¹.

2.2.2 De markt van Harelbeke

2.2.2.1 De markt

Er wordt kort ingegaan op het ontstaan van het Marktplaatsje met langs de oostzijde de Sint-Salvatorskerk en langs de westzijde het reeds vernielde schepenhuis. Bij graafwerken op het Marktplaatsje zouden resten van deze structuren kunnen worden aangetroffen.

De Harelbeek doorkruiste eertijds het huidige Marktplaatsje van zuid naar noord. Deze beek had een brede monding uitgeschuurd in de zandige heuvelrug waardoor de bodem oorspronkelijk zes meter lager lag. Deze beekvallei werd vanaf de 14de eeuw geleidelijk aan opgevuld met puin en afval.

⁸ Stap voor stap 2013, 101.

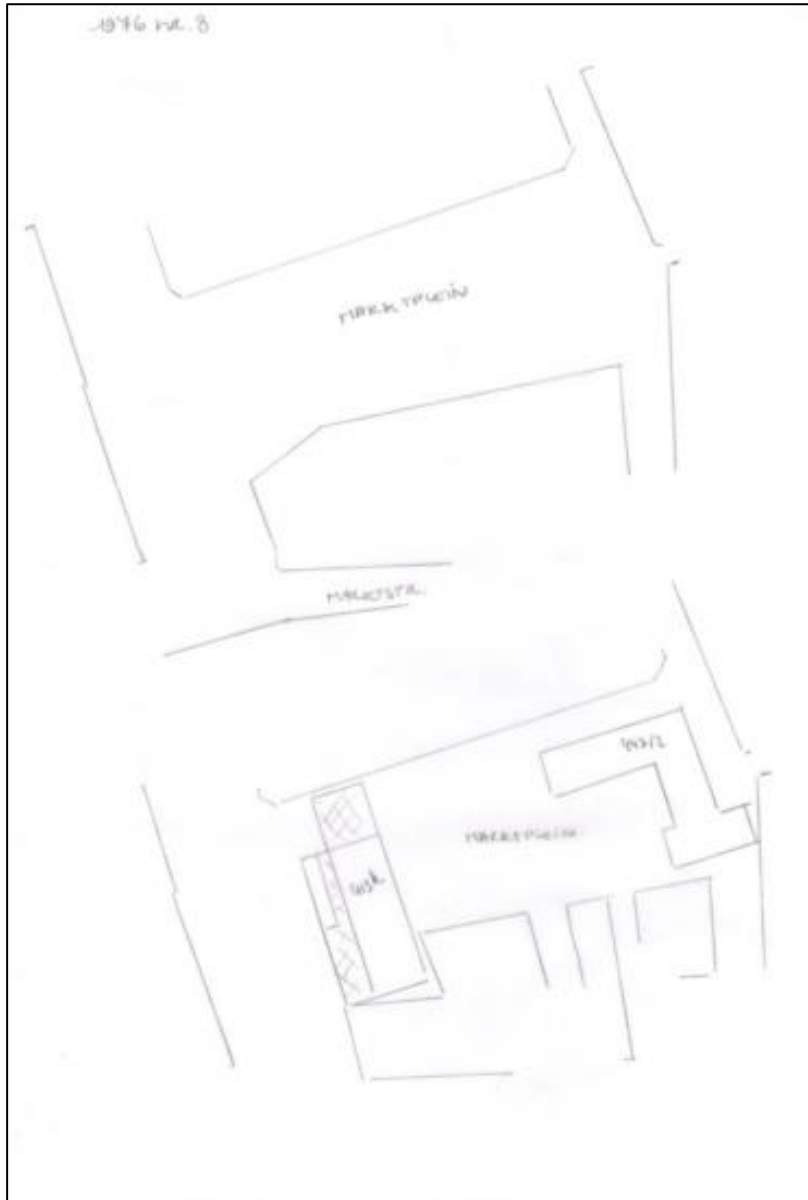
⁹ Stap voor stap 2013, 102.

¹⁰ De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, Harelbeke, ID: 25008.

¹¹ Stap voor stap 2013, 107.

Vermoedelijk bevond zich op de rechteroever, op de zandrug tussen de Harelbeek en de Leie, een Romeinse bewoningskern.

Het eerste marktplein bevond zich op de hoek van de huidige Leie- en Markstraat (cf. infra, **Cartografische bronnen**). Omstreeks het midden van de 16de eeuw wordt dit plein reeds afgebeeld op de kaart van Deventer. In het begin van de 19de eeuw ontstaat geleidelijk aan het huidige Marktplein, ten noordwesten van de kerk. Op de Poppkaart (midden 19de eeuw) staat reeds bebouwing aangegeven op het huidige Marktplein, sterk gelijkend op de situatie uit de jaren '50 (*Figuur 8*).

Figuur 6: Kadasteruittreksel uit 1976 van het Marktplein¹².

Het oorspronkelijke marktplein, met in het midden een fontein/standbeeld en deels omgeven door het schepenhuis, was in de jaren '50 nog steeds zichtbaar (*Figuur 8*). In het kader van de verbreding van de huidige Gentsestraat omstreeks 1965, wordt de bebouwing langs deze straat, tussen het toenmalige schepenhuis en de Sint-Salvatorskerk, gesloopt. Het sinds 1942 beschermde schepenhuis wordt in 1973 afgebroken. Op het kadasterplan uit 1976 verschijnt de huidige oostelijke en westelijke bebouwing op het Marktplein (*Figuur 6*).

¹² Archief van het Kadaster Vlaanderen.

Figuur 7: De markt in de jaren '50¹³.

Figuur 8: De markt in 1965¹⁴.

¹³ Stadsarchief Harelbeke.

2.2.2.2 Het schepenhuis

Omstreeks 1100 is er voor de eerste maal sprake van een schepenhuis¹⁵. Het gebouw wordt voor de eerste maal afgebeeld op de kaart van Overacker uit het begin van de 17de eeuw, en dit op de hoek van de huidige Leiestraat met de Gentsestraat. Het hoekgebouw met toren siert het eerste marktplaatsje. In 1616 wordt aan de noordzijde van het oude schepenhuis een nieuw stadhuis gebouwd¹⁶. In 1764 wordt het oude schepenhuis gesloopt en herbouwd op dezelfde locatie. Rond 1863-1865 worden het nieuwe schepenhuis en aanpalende stadhuis gerestaureerd en uitgebreid met een vredegericht (*Figuur 9*). Het betreft een dubbelhuis met centrale ingang langs de Gentsestraat en twee klokgevels langs het oorspronkelijke marktplaatsje. In 1973 worden dit schepenhuis en vermoedelijk ook de overige gebouwen rondom het eerste marktplaatsje gesloopt.

Figuur 9: Foto van het nieuwe schepenhuis, eind 19de eeuw¹⁷.

2.2.2.3 De Sint-Salvatorskerk

De kerk zou volgens de traditie gesticht zijn door *forestier* Liederik op het einde van de 8ste eeuw. De Sint-Salvatorstitel van de kerk pleit voor een Karolingische oorsprong. Deze titel werd immers vaak gegeven in de 8ste en 9de eeuw aan kerken en kloosters die in Karolingische domeinen werden opgericht¹⁸. De voorouders van de eerste graven van Vlaanderen zouden in de eerste helft van de 9de eeuw in de crypte van de kerk begraven zijn¹⁹. Rond 940 werd de kerk herbouwd en werden de relieken van Sint-Bertulf van Renty overgebracht. Zo werd deze kerk met ruime crypte in de middeleeuwen een bijzonder aantrekkingspunt voor bedevaarders. Op het einde van de 10de eeuw werd de kerk door brand vernield. Enkel het brandende dak zou zijn ingestort²⁰. Wat betreft de Karolingische centraalbouw te Harelbeke vinden we geen gegevens terug in de archieven. De aanwezigheid van deze oudste kerk geschiedt enkel op basis van het aantreffen van oostwaarts gerichte graven onder de Romaanse muren (cf. infra, **Archeologie op en rond het Marktplaatsje**)(*Figuur 10*). Rond 1050 werd een kapittel van acht kanunniken gesticht. Op de schets van

¹⁴ Stadsarchief Harelbeke.

¹⁵ De Ceuninck 2006, 13.

¹⁶ De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, Voormalig Stadhuis van Harelbeke, ID: 205151.

¹⁷ Stadsarchief Harelbeke.

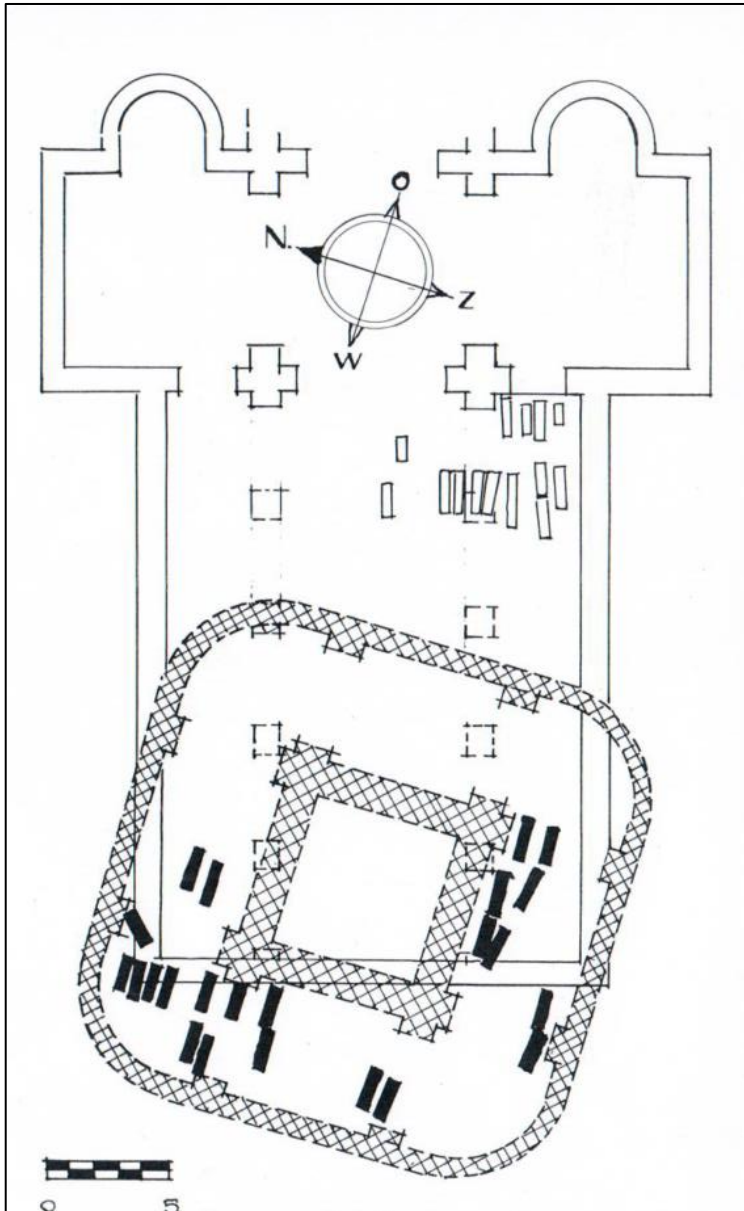
¹⁸ Devlieghe 1959, 22.

¹⁹ Vierin 1984, 8; Annales Blandinenses, in Monumenta Germaniae (manuscript uit de 11de eeuw).

²⁰ Devlieghe 1959, 24.

Bersaques uit 1701 kunnen we een glimp opvangen van de Romaanse kerk en de ruïnes van de kloostergebouwen en kruisgang (cf. infra, **Cartografische bronnen**). De 11de-eeuwse kerk zou in de laatste decennia van de 12de eeuw zijn herbouwd tot een driebeukige Romaanse kruiskerk in Doornikse steen. De Romaanse kerk lag parallel met de huidige Gentsestraat en was gelegen in een ommuurde tuin. In 1763 verkeerde de kerk, die in 1733 door een zware brand was geteisterd, in slechte toestand. Vanaf 1765 wordt aangevangen met de bouw van een nieuwe kerk. Deze wordt volgens een noord-zuid gerichte as naast de Romaanse kruisbeuk opgetrokken²¹.

Figuur 10: Inplanting van de Karolingische vierkante centraalbouw en Romaanse kruisbeuk²².

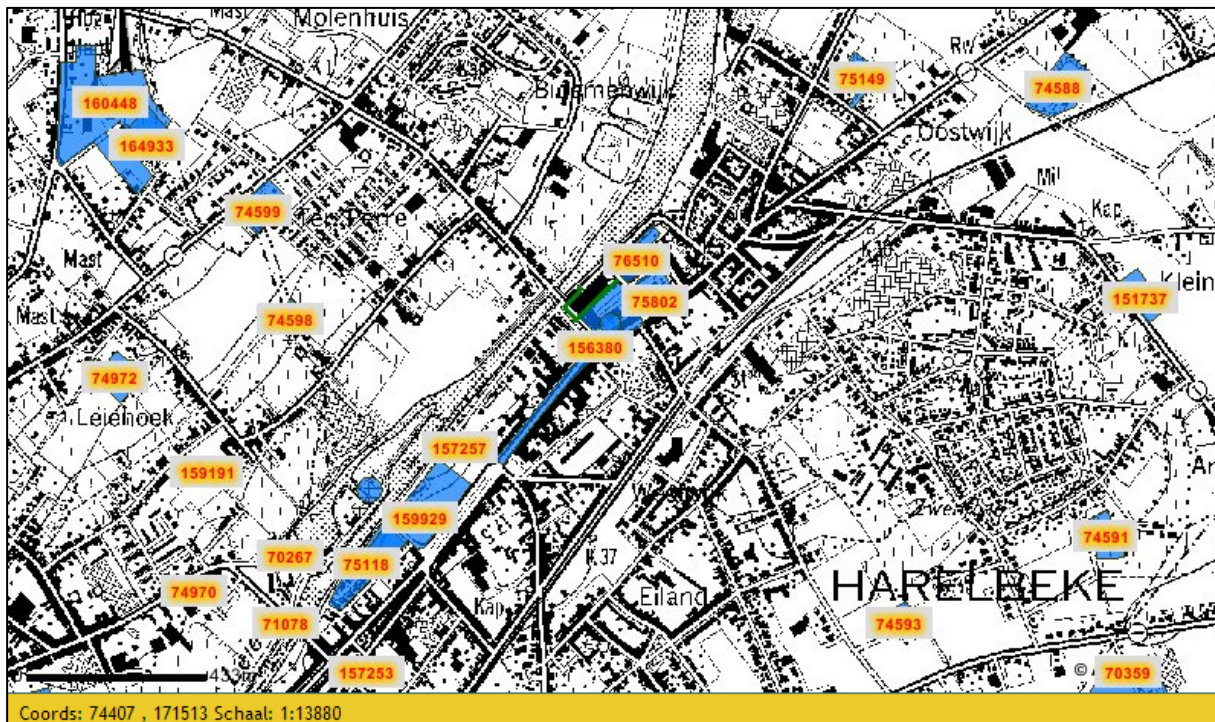
²¹ De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, Parochiekerk Sint-Salvator, ID: 205057.

²² Vierin 1984, 14.

2.3 Archeologie in Harelbeke

2.3.1 Centraal Archeologische Inventaris en overige opgravingsgegevens

2.3.1.1 Archeologie op en rond het Marktpllein

Figuur 11: CAI-locaties op en rondom het Marktpllein²³.

- Locatie 76510 (Paretteplein) (Figuur 12):

Tijdens een archeologische opgraving in de jaren '80-'82, in het kader van de bouw van het OCMW-gebouw, werden de funderingen van een kapittelgebouw en sporen van bewoning, waaronder vijf afval-/beerputten, aangetroffen²⁴. De ligging van het OCMW is historisch zeer interessant vermits het gesitueerd is op gronden die van in de vroege middeleeuwen een enclave vormden binnen het schependom van Harelbeke. Deze gronden waren door de Vlaamse graven in volle eigendom aan het kapittel van de Sint-Salvatorskerk geschonken. De datering van het kapittel wordt bemoeilijkt door herbruik van de bakstenen. Vermoedelijk zijn de gebouwsporen afkomstig van een kelderconstructie uit de late 14de eeuw, die tenminste tegen het einde van de 15de, begin 16de eeuw ontmanteld werd²⁵. De kuilen werden op verschillende tijdstippen tussen de 14de en 18de eeuw aangelegd.

- Locatie 75802 (Sint-Salvatorskerk):

Bij het afbreken van de oude Romaanse kerk in 1769 zouden drie graven zijn ontdekt waarin skeletten en resten van wapens aanwezig waren.

In 1843 werd de eerste opgraving uitgevoerd op de plaats waar voorheen de Karolingische kerk had gestaan. Er werden twee toegangstrappen tot de crypte aangetroffen alsook de fundering van een halfgrond noorderkoor²⁶. In de tweede helft van de 19de eeuw werden nog meerdere opgravingen uitgevoerd met als doel het ontdekken van de graven van de *forestiers*²⁷.

Uiteindelijk was het in 1957 dat Devliegheer een belangrijke opgravingscampagne werd gegund²⁸. De Romaanse hoofdbeuk werd over de ganse lengte onderzocht, waarbij verschillende dwarsleuven

²³ Centraal Archeologische Inventaris 2014.

²⁴ Ferfers 1983.

²⁵ Opgravingsgegevens uit het Stadsarchief van Harelbeke.

²⁶ Vierin 1984, 10: opgraving door C. Carton en F. Van de Putte.

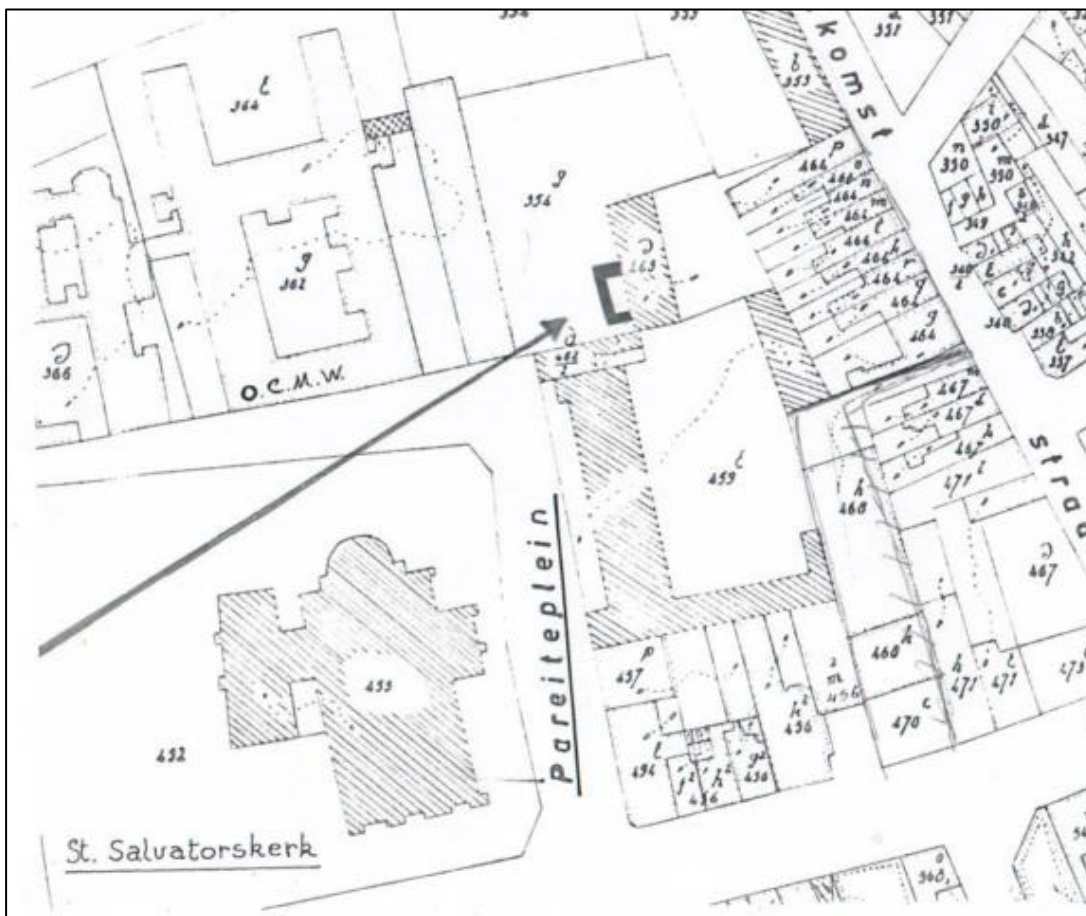
²⁷ Vierin 1984, 11.

²⁸ Devliegheer 1959.

werden aangelegd. De crypte werd eveneens terug zorgvuldig opgegraven²⁹. Tijdens de opgraving kwamen geen sporen aan het licht van een pre-Romaanse kerk. Wel bleek dat de Romaanse kerk uit de 11de eeuw boven een oudere crypte werd gebouwd. Deze laatste was driebeukig en op de oostkant afgesloten door een halfronde muur waarin een klein koor was aangebracht.

In het metselwerk van de kerk was goed bewaard Romeins bouw materiaal aanwezig: stenen, tegels, roze mortel... De aanwezigheid van Romeins materiaal werd reeds vastgesteld tijdens opgravingen in 1943³⁰. Devliegheer was de mening toegedaan dat het materiaal toebehoorde aan een in de nabijheid gelegen Romeins gebouw³¹. Het is eveneens mogelijk dat het afkomstig is van een Romeins tempeltje, later opgevolgd door een christelijk heiligdom. Een laatste optie is het herbruik van materiaal voor de bouw van de Karolingische en Romaanse kerken, afkomstig van Romeinse structuren zoals een castellum of omheiningsmuur van een kleine vicus³².

Op basis van het aangetroffen Romeinse materiaal wordt de aanwezigheid van een Romeinse bewoningskern vermoed op en rond het Marktplaatsje.

Figuur 12: Aanduiding onderzoeksgebied en kelderconstructie³³.

- Locatie 157255 (Marktplaatsje):

Op het Marktplaatsje, in het voormalig dal van de Harelbeek, werd middeleeuws paalwerk aangetroffen³⁴.

- Locatie 156380 (Marktplaatsje en Marktstraat):

Op deze locatie werden aanwijzingen aangetroffen voor het geleidelijk opvullen van de Harelbeek vanaf de 14de eeuw met massa's puin en afval. De oudste materiële fase (zeker na de Romeinse periode) betreft hier een vrij uitgestrekt paalwerk³⁵. Deze resten werden vanaf de 14de eeuw met afval

²⁹ Devliegheer 1959, 19-45.

³⁰ Meerssman 1943.

³¹ Vierin 1984, 24.

³² Vierin 1984, 25-26.

³³ Opgravingsgegevens van de OCMW-opgraving, Stadsarchief Harelbeke.

³⁴ Ooghe *et al.* 1979.

³⁵ Despriet 1975.

bedekt, waardoor kunstmatige gronden ontstonden. Dit proces moet al in de 16de eeuw zijn afgerond. Parallel aan de Marktstraat kon een bijna onafgebroken profiel van puin- en afvallagen worden geregistreerd. Dit wijst vermoedelijk op de aanwezigheid van een nederzetting die zich had ontwikkeld volgens de oriëntatie van een bestaande weg, en die mogelijk teruggaat tot de Romeinse periode.

2.3.1.2 Steentijd/Metaaltijden in de ruime omgeving

- *Locatie 75149 (Beverenstraat II):*

Tijdens het mechanisch afgraven van de bodem in 1975-76 werd een bronzen hielbijl uit de midden-bronstijd gevonden³⁶.

- *Locatie 71078 (Brug Vlasstraat):*

De losse vondst van een zwaard, type Huelva, uit de late bronstijd.

- *Locatie 75118 (Ten Overakker):*

Gedurende een opgravingscampagne in 1970, op een heuvelkam van de Leie, werden twee afvalkuilen en enkele losse vondsten uit de steentijd en ijzertijd gerecupereerd. De vondsten bestaan uit scherven en lithisch materiaal³⁷.

Recente systematische opgravingen hebben de laatste jaren heel wat bijgedragen aan de studie van rurale bewoning en landindeling voor de Romeinse periode³⁸. Bij de aanleg van het bedrijventerrein en windmolenpark Evolis tussen Kortrijk en Harelbeke in 2007 werden resten van een nederzetting uit de late ijzertijd/vroeg-Romeinse periode aangetroffen. de landelijke nederzetting bestond uit kleine vierkante percelen, begrensd door smalle greppels³⁹.

2.3.1.3 Romeinse periode in de ruime omgeving

- *Locatie 157257 (Schipstraat):*

Ten zuidwesten van het plangebied werd een Romeinse muntschat uit de 3de eeuw gevonden⁴⁰.

In de Collegewijk, ten zuidwesten van het plangebied, ging in 2010 een opgraving van start naar aanleiding van de uitbreiding van het OCMW-rusthuis. De resultaten van het vooronderzoek bevestigden reeds de aanwezigheid van de kern van een Romeinse vicus. Tijdens de opgraving kwamen diverse paalkuilen, grachten, waterputten en een wegtracé aan het licht⁴¹.

2.3.1.4 Middeleeuwen in de ruime omgeving

- *Locatie 74588 (Kloostergoed):*

Op basis van een kaart opgemaakt door landmeter Frans De Bal in 1768 wordt hier het "Kloostergoed" gesitueerd, een site met walgracht die zeker opklimt tot het midden van de 18de eeuw.

- *Locatie 74591 (Herpelsstraat I):*

Locatie 74593 (Wijdegracht I):

Locatie 74598 (Steenovenstraat I):

Locatie 74599 (Ter Perre I):

Op basis van cartografische bronnen worden hier laatmiddeleeuwse sites met walgracht gelokaliseerd.

- *Locatie 159929 (Twee Bruggenstraat I):*

Tijdens een archeologische prospectie in 2012 werden grachten en kuilen uit de metaaltijden en late middeleeuwen gedocumenteerd⁴².

- *Locatie 70267 (Westmolen):*

³⁶ Despriet 1981.

³⁷ Ooghe et al. 1979.

³⁸ Stap voor stap 2013, 31.

³⁹ Sturtewagen et al. 2009.

⁴⁰ Ooghe et al. 1979.

⁴¹ De opgraving werd uitgevoerd door GATE Archaeology. De rapportagefase is nog in volle gang.

⁴² Cox et al. 2012.

Op basis van archiefonderzoek wordt hier de 12de-eeuwse Westmolen gesitueerd⁴³.

- *Locatie 157253 (Tramstraat):*

Een cluster van afval- en beerputten duidt op de aanwezigheid van een middeleeuwse stortplaats⁴⁴.

- *Locatie 160448 (De Vlasschuur):*

Deze site herbergt de restanten van een volmiddeleeuwse nederzetting, waaronder greppels, talrijke paalsporen en een afvalkuil⁴⁵. In de paalsporen kon een huisplattegrond worden herkend.

- *Locatie 151737 (Deerlijksesteenweg):*

Ten oosten van de dorpskern van Harelbeke werden enkele smalle en ondiepe greppels aangetroffen, die vermoedelijk verband houden met ontwatering van het terrein of landbouwactiviteit⁴⁶. De datering van de sporen is onbekend.

2.3.2 Cartografische bronnen

Om na te gaan of er bebouwing is geweest op het onderzoeksterrein in historische tijden, en hoe deze bewoning zich evolueert in de loop der tijd, zijn historische kaarten geraadpleegd. De gekende historische kaarten zijn aangevuld met cartografische bronnen, afkomstig uit het Rijksarchief van Kortrijk. De gegeorefereerde kaarten zijn terug te vinden in het GIS-bestand in bijlage. Ter verduidelijking van de beschrijving worden de kaarten met ruwe aanduiding van het projectgebied hier eveneens weergegeven.

2.3.2.1 Kaart van Jacob van Deventer (1560)

Figuur 13: Aanduiding onderzoeksgebied op de kaart van Deventer⁴⁷.

⁴³ Coutant & Goeminne 2000.

⁴⁴ Ooghe et al. 1979.

⁴⁵ Reyns & Dierckx 2012.

⁴⁶ Smeets 2010.

De kaart van Deventer vertoont één van de oudste weergaven van het centrum van de stad. Het eerste marktplein bevindt zich in het uiterste zuiden, op de hoek van de huidige Leie- en Marktstraat. Het plein is ingericht met bomen en wordt langs noordwestelijke en oostelijke kant omgeven door bebouwing. De Harelbeek loopt achter de oostelijke bebouwing en doorkruist het onderzoeksterrein van zuidoost naar noordwest. Tussen de oostelijke en noordelijke bebouwing vertrekt een weg, richting de kerk. Het terrein tussen de Harelbeek en de kerk is in het zuiden, op de hoek van de Harelbeek en de huidige Gentsestraat, ingericht met bebouwing. Vóór de ingang van de kerk lopen twee parallelle wegen, omgeven door groen.

2.3.2.2 Kaart uit het renteboek van de heerlijkheid Overacker (1607)

Op de kaart van Overacker uit het prille begin van de 17de eeuw wordt het huidige Marktplein gedetailleerder afgebeeld (kaart naar het zuiden gericht). Het oude marktplein is vrij met centraal een kruis op een podium. De gebouwen ten oosten van het plein zijn het oude schepenhuis (een hoekgebouw met torentje), het stadhuis in het midden, en, naar verluidt, het huisje van de stedeknaap op de noordelijke hoek⁴⁸. De Harelbeek wordt nog steeds afgebeeld en loopt langs akkers en weilanden om in het noorden uit te monden in de Leie. Tussen de Harelbeek en de kerk staan er, langs de Gentsestraat, enkele gebouwen afgebeeld. Daarachter bevindt zich een plein of grasveld (ter hoogte van het huidige Marktplein).

Figuur 14: Aanduiding onderzoeksgebied op de kaart van Overacker⁴⁹.

2.3.2.3 De gravure van Sanderus, *Flandria Illustrata* (1644)

De kaart van Sanderus, opgesteld rond het midden van de 15de eeuw, vertoont nog steeds een gelijkaardige inrichting van het oorspronkelijke marktplein. De oostelijke bebouwing lijkt achterin te zijn uitgebreid tot aan de Harelbeek. Het terrein tussen de Harelbeek en de kerk wordt nu duidelijk vierkantig weergegeven, met centraal een grasperk omgeven door een paadje en/of water. De bebouwing langs de huidige Gentsestraat is symmetrisch opgesteld, met in het midden kleine gebouwen langs beide zijden omgeven door hogere hoekgebouwen. De functie van dit complex is onduidelijk. Vermoedelijk gaat het om de “mote” (omringd met water) uit de 10de eeuw⁵⁰.

⁴⁷ Koninklijke Bibliotheek van België 2014.

⁴⁸ De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, Marktplein, ID: 25071.

⁴⁹ Rijksarchief Kortrijk, Kerkarchief Harelbeke, nr. 15808.

⁵⁰ Vierin 1984, 9.

Figuur 15: Aanduiding onderzoeksgebied op de gravure van Sanderus (1644)⁵¹.

2.3.2.4 Schets van A. De Bersaques (1701)

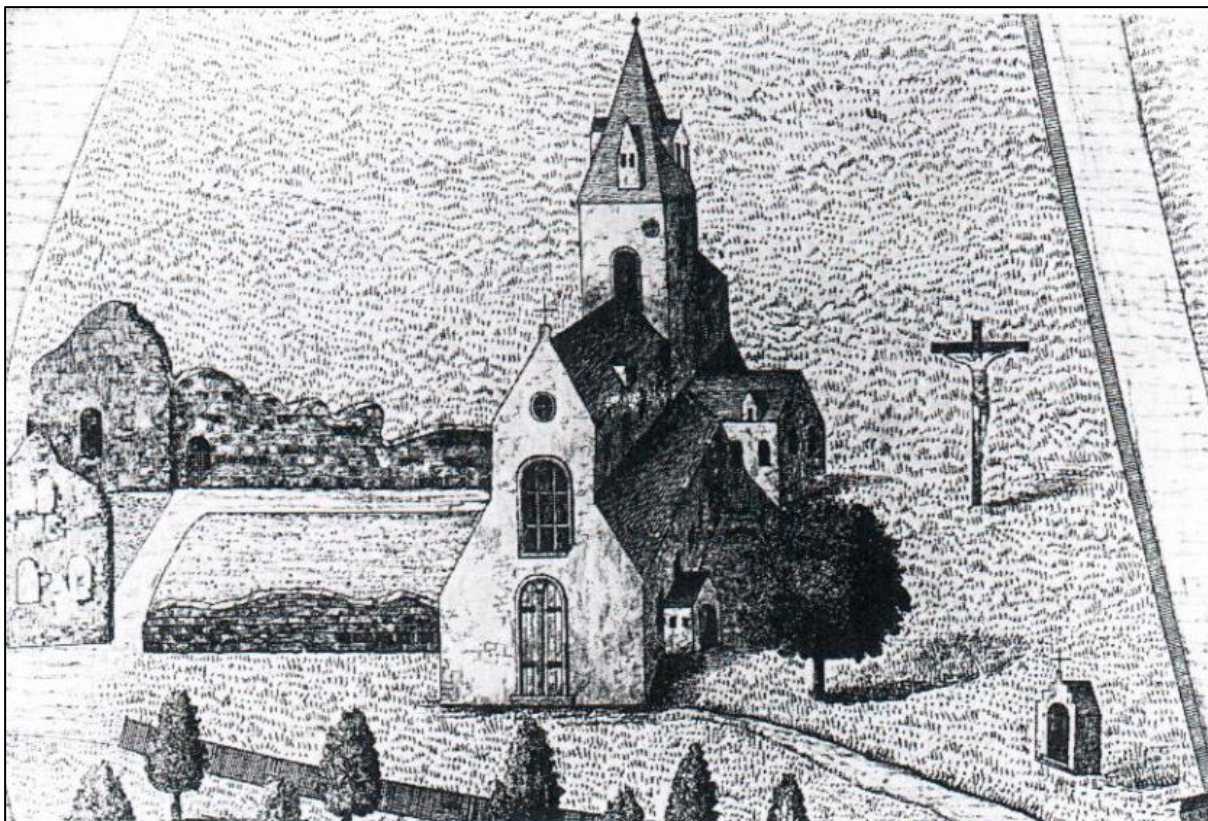
De schets focust op de kerk en de verwoeste kloostergebouwen, ten noorden van het kerkgebouw. Van de noordvleugel zijn nog twee grote topgevelmuren zichtbaar, vervaardigd uit zware arduinblokken uit Doornikse kalksteen. Tussen deze ruïnes en de kerk bevinden zich de resten van de kloostergang met binnentuin. Dit klooster, aansluitend bij de Romaanse kerk, dateert hoogstwaarschijnlijk uit de 11de eeuw⁵². De aanwezigheid van een Romaanse kloostergang te Harelbeke wordt bevestigd door meerdere middeleeuwse bronnen⁵³.

Vóór de ingang van de kerk, ter hoogte van de "mote" op de gravure van Sanderus, wordt nu een omheinde boomgaard weergegeven. Indicaties van overige bebouwing ten westen van de kerk (op het huidige Marktplaats) zijn niet aanwezig.

⁵¹ Koninklijke Bibliotheek van België, Flandria illustrata, 2014.

⁵² Het bouw materiaal, arduinblokken uit Doornikse Kalksteen, bevestigt een datering in de 11de eeuw, een periode waarin er nog geen bakstenen werden vervaardigd.

⁵³ Chronycke van Vlaendren 1565, Fol. 97; Ferrant, 95.

Figuur 16: Schets van A. De Bersaques (1701)⁵⁴.

2.3.2.5 Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778)

Op de kaart van Ferraris uit de tweede helft van de 18de eeuw valt onmiddellijk de afwezigheid op van de Harelbeek. Deze werd inmiddels reeds gedempt. De kaart toont aan dat de bebouwing binnen het onderzoeksgebied geleidelijk aan toeneemt. Centraal, waar zich voorheen de beek en de "mote"/boomgaard bevonden, verschijnen enkele kleine tot middelgrote gebouwen. De functie van de structuren is onbekend. We merken dat rond deze periode reeds een aanzet wordt gegeven tot een tweede marktplein, ten noordwesten van de kerk. In de meest zuidelijke hoek van het onderzoeksgebied bevinden zich het oude schepenhuis en stadhuis. De bebouwing langs de Gentsestraat, tussen het eerste marktplein en de kerk, zet zich voort.

Op de kaart wordt vermoedelijk nog de Romaanse kruiskerk afgebeeld, hoewel deze in 1769 werd afgebroken.

⁵⁴ Vierin 1984, 7; Rijksarchief Kortrijk, filmnummer 11, volnummer 257.

Figuur 17: Aanduiding onderzoeksgebied op de kaart van Ferraris (1771-1778)⁵⁵.

Figuur 18: Kaart van Ferraris met plot op huidige toestand.

2.3.2.6 Kaart van P.C. Steur (1806-1807)

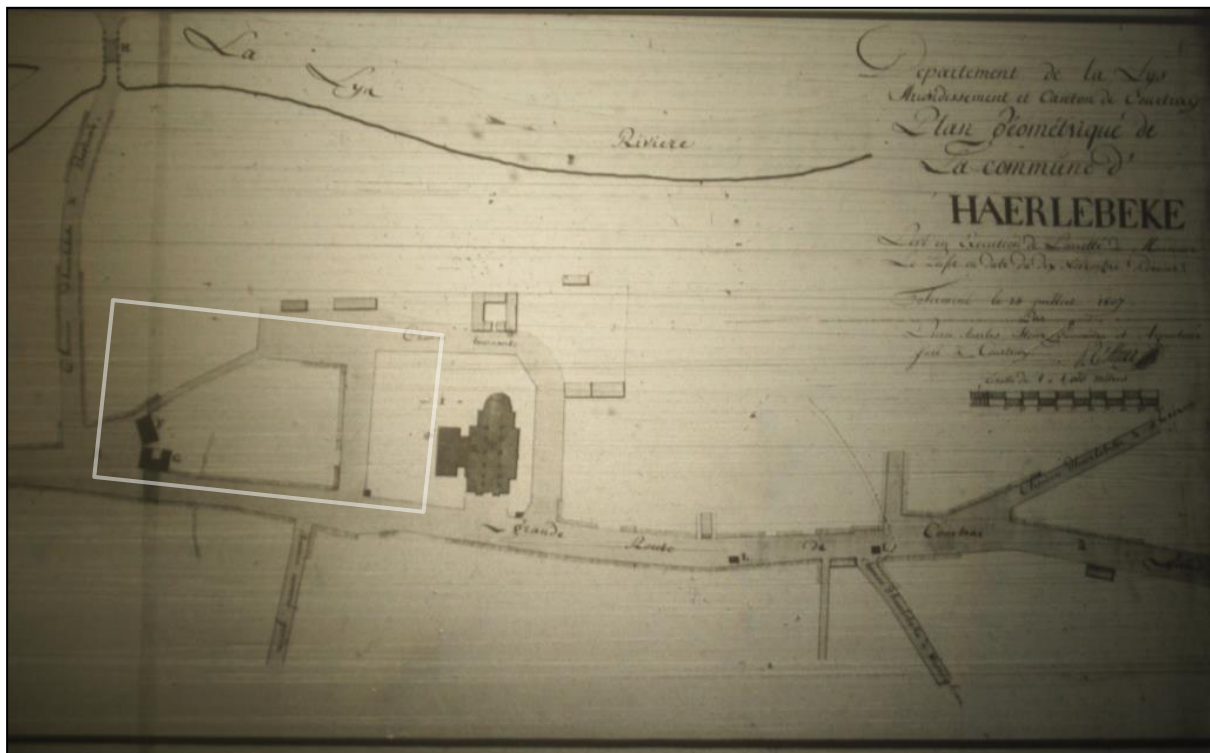
Op de plattegrond van Harelbeke, opgemaakt door landmeter Steur in het begin van de 19de eeuw, zien we het ontstaan van het huidige Marktplaats. Langs de oostzijde van het eerste marktplaats bevinden zich onderaan het schepen- en stadhuis. Ten noorden daarvan zou zich de *école communale* bevinden⁵⁶. Het huidige Marktplaats wordt verder ingericht met centraal een noord-zuid georiënteerde verbindingsweg tussen de huidige Gentsestraat en Marktplaats. Het noordwesten van het marktplaats wordt afgesloten door de oude verbindingsweg met het eerste marktplaats.

De Romaanse kruiskerk is hier reeds vervangen door een ruime classicistische kerk, gericht naar het noorden. Deze kerk werd opgetrokken in de periode tussen 1769 en 1773.

⁵⁵ Geopunt Vlaanderen 2014.

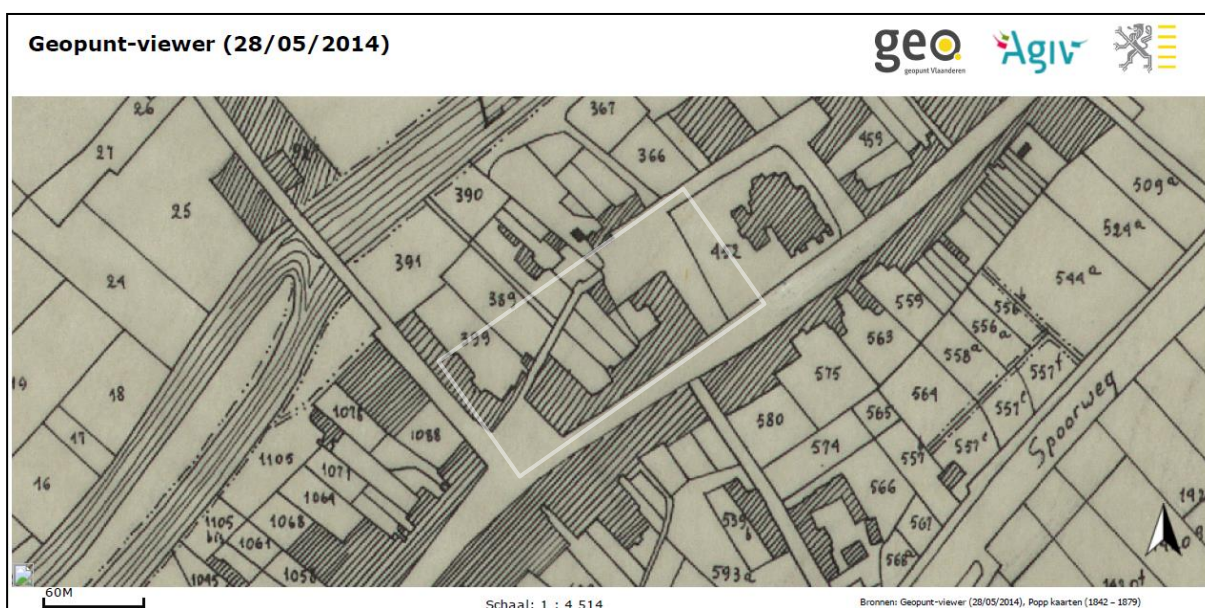
⁵⁶ De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, Marktplaats, ID: 25071.

2.3.2.7 Kaart van Philippe-Christian Popp (1840-1850)

2.3.2.7 Kaart van Philippe-Christian Popp (1840-1850)

Op de Poppkaart (midden 19de eeuw) staat reeds bebouwing aangegeven op het huidige Marktpllein, sterk gelijkend op de situatie uit de jaren '50.

⁵⁷ Rijksarchief Kortrijk, filmnummer 7, volgnummer 48.

⁵⁸ Geopunt Vlaanderen 2014.

Figuur 21: Popkaart met aanduiding kadasternummers⁵⁹.

⁵⁹ Rijksarchief Kortrijk, , filmnummer 1, volgnummer 35.

2.4 Inventarisatie van de kelders

Figuur 22: Kelders onder het af te breken L-vormig gebouw (oostkant Marktplaats).

Op het huidige Marktpllein bevinden zich drie woonblokken. Het appartementsblok aan de westkant blijft behouden. Onderin bevindt zich een garage. Het woonblok aan de noordzijde blijft grotendeels behouden. Enkel de oostelijke aanbouw wordt afgebroken. Onder deze constructies bevinden zich geen kelders.

Het L-vormig gebouw aan de oostkant wordt gesloopt maar herbergt momenteel nog verscheidene winkels en cafés. Onderin bevinden zich zes kelders. Deze kelders werden bezocht maar vertoonden enkel recente kenmerken. Er waren geen aanwijzingen van oudere elementen of constructies (*Figuur 22*). De kelders waren ongeveer 2 meter diep.

3 Conclusie en onderzoeksvragen

3.1 Algemeen

Op basis van de resultaten van het historisch, archeologisch en cartografisch bureauonderzoek kunnen sporen van menselijke activiteit uit de Romeinse periode, middeleeuwen en postmiddeleeuwen verwacht worden binnen het onderzoeksgebied. Tijdens opgravingen, uitgevoerd door Devliegheer in de jaren '50 op zoek naar de Karolingische en Romaanse voorganger van de Sint-Salvatorskerk, werd Romeins bouw materiaal aangetroffen. Mogelijk is dit materiaal afkomstig van Romeinse gebouwen en of een heiligdom, eertijds gevestigd op en rond het Marktplaatsje. Er wordt vermoed dat er zich op de rechteroever van de Harelbeek, op de zandige rug tussen de Harelbeek en Leie, een Romeinse bewoningskern bevond. De locatie op een zandige heuvelrug en op het kruispunt van twee waterlopen, ondersteunt alvast dit vermoeden. In het oostelijk deel van het onderzoeksgebied kunnen Romeinse sporen/vondsten worden verwacht. Vooralsnog werden nog geen structurele aanwijzingen van Romeinse occupatie aangetroffen.

Indien er zich een Romeinse bewoningskern bevond ter hoogte van het Marktplaatsje, kan deze nederzetting zich hebben voortgezet in de middeleeuwen. Sporen van middeleeuwse activiteit, waaronder paalwerk en puin- en afvallagen, werden op het Marktplaatsje reeds aangetroffen tijdens onderzoek in de jaren '70.

Op de oudste kaarten van het historisch centrum van Harelbeke (vanaf het midden van de 16de eeuw), staat er reeds bebouwing rondom het eerste marktplaatsje (op de hoek van de huidige Leie- en Gentsestraat) en parallel aan de huidige Gentsestraat. Rondom het eerste marktplaatsje verschijnt vermoedelijk reeds vanaf 1100 het oude schepenhuis. Aanpalend langs de noordzijde van het oude schepenhuis, verschijnt later het stadhuis. Beide gebouwen worden in de loop der tijd herhaaldelijk gesloopt, herbouwd en gerestaureerd (definitieve sloop van het schepenhuis in de jaren '70). Van de gebouwen eertijds gelegen langs de huidige Gentsestraat, is niet geweten welke functie ze hadden.

Op basis van historische gegevens, aangevuld met cartografisch materiaal vanaf het midden van de 16de eeuw, kunnen we stellen dat er op en rond het Marktplaatsje bebouwing aanwezig was vanaf circa 1100, die zich concentreerde rondom het eerste marktplaatsje en langs de huidige Gentsestraat. De ruimtelijke spreiding van de bebouwing zou zich op een gelijkaardige wijze voortzetten in de jaren '50 van de vorige eeuw.

Hoewel de huidige kerk zich buiten het onderzoeksgebied bevindt, is het mogelijk dat zich in het uiterste oosten van het Marktplaatsje nog resten van de oudste Karolingische kerk bevinden.

3.2 Mogelijke onderzoeksvragen voor vervolgonderzoek

- Kunnen er nog sporen/structuren/vondsten worden aangetroffen in het oostelijk deel van het onderzoeksgebied, die wijzen op menselijke activiteit en/of occupatie tijdens de Romeinse periode?
- Kunnen de eventueel aanwezige sporen en structuren worden geduid en geïdentificeerd (Romeins gebouw, castellum, omheining vicus, heiligdom, begraving...)?
- Kunnen de eventueel aanwezige sporen worden gelinkt aan de reeds bevestigde Romeinse occupatie op de Collegewijk (ten zuiden van het onderzoeksgebied)?
- Zijn er aanwijzingen voor middeleeuwse bewoning en/of activiteit binnen het onderzoeksgebied? Indien ja, is er een chronologische continuïteit tussen de eventueel aanwezige Romeinse restanten en de middeleeuwse bewoning?
- In historische bronnen is er melding van een eerste volmiddeleeuwse burgerlijke nederzetting met schepenhuis rond 1100. Zijn er van dit eerste schepenhuis nog relikten bewaard in de bodem?
- Bevond dit eerste schepenhuis zich eveneens rondom het eerste marktplaatsje (op de hoek van de huidige Leie- en Gentsestraat)? Zijn er nog restanten terug te vinden van het oude schepenhuis uit de 16de eeuw, zoals afgebeeld op de oudste kaarten van Harelbeke?
- Zijn er nog relikten bewaard van de postmiddeleeuwse bebouwing langs de huidige Gentsestraat? En zo ja, kan deze bebouwing worden geduid?

- Zijn er in het oostelijk deel van het onderzoeksgebied nog restanten terug te vinden van de oudste kerk van Harelbeke? Zo ja, in hoeverre kunnen deze restanten worden getoetst aan de bevindingen van Devliegheer?

3.3 Onderzoeksmethodologie

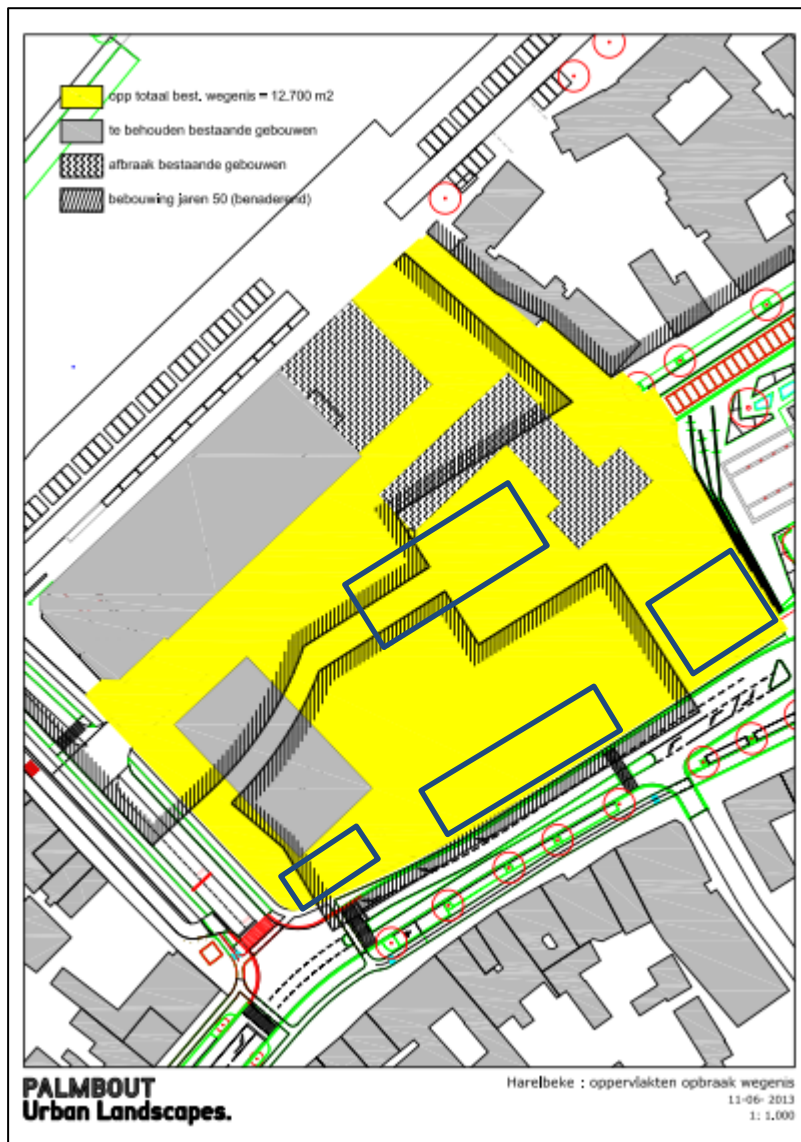
BAAC stelt voor om gespreid over het terrein enkele proefputten en –sleuven aan te leggen (Figuur 23).

Een eerste werkput wordt voorzien op de hoek van de Leiestraat en Marktstraat en dient om eventuele resten van het oorspronkelijke schepenhuis terug te vinden.

Een tweede werkput, langs de Marktstraat, wordt aangelegd op de plaats waar vroegere bewoning aangesneden kan worden.

Via de derde werkput, op de hoek van de Gentsestraat en het Marktplaats, kan nagegaan worden of er nog resten aanwezig zijn van de Karolingische kerk.

Tot slot wordt nog een vierde werkput voorgesteld op het midden van het Marktplaats. In het westelijk deel van de werkput kan men mogelijks bebouwing (zie Ferrariskaart) aansnijden. Het oostelijk deel was vermoedelijk onbebouwd waardoor oudere restanten (middeleeuws, Romeins) mogelijks niet verstoord werden.

Figuur 23: Aanduiding proefputten/sleuven binnen het onderzoeksgebied.

4 Bibliografie

- COUTANT Y. & GOEMINNE L. 2000: Structuur van een 15de eeuwse Koren-en oliewatermolen in Harelbeke, *De Leiegouw* 42, afl. 2, 175-206.
- COX L. et al. 2012: *Archeologische prospectie met ingreep in de bodem. Harelbeke, Tweebruggenstraat ("Westwijk")*, BAAC Vlaanderen Rapport 16.
- DE CEUNINCK A. 2006: De geschiedenis van het Vredegerrecht van Harelbeke, *Tijdingen van de Roede van Harelbeke*, 9, nr. 1.
- DESPRIET Ph. 1981: Harelbeke: bronzen hielbijl, *Archeologie* 1981/2, 79-80.
- DESPRIET Ph. 1975: Het oudheidkundig bodemonderzoek in het arrondissement Kortrijk in 1974, *De Leiegouw* XVII.4, 341-360.
- DEVLIEGHER L. 1959: Oudheidkundig onderzoek van de Sint-Salvatorkerk te Harelbeke, *De Leiegouw*, 1, 19-62.
- FERFERS F. 1983: Terreinverkennde opgraving op grond van het kapittel van de Sint-Salvatorskerk te Harelbeke, *Archaeologia Mediaevalis*, 6, 25-26/02/1983, 64-66.
- FERRANT J.: La sépulture de Lideric, d'Ingelram et d'Audacer en l'église de Harelbeke, *Handelingen Geschiedkundige en Oudheidkundige Kring van Kortrijk*. Deel I.
- OOGHE R., DEBRABANDERE F. & DESPRIET PH. 1979: Harelbeke, *Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen*, 1, Kortrijk.
- PLETS G., DE CLERCQ W. & CLERBAUT T. 2013: *Stap voor stap. Een archeologische wandeling door het verleden van Harelbeke*, Uitgegeven door De Roede van Harelbeke.
- REYNS N. & DIERCKX L. 2012: *Archeologisch vooronderzoek Kuurne - Pouckeweg (De Vlasschuur)*, Rapporten All-Archeo 095.
- SMEETS M. 2010: *Het archeologische vooronderzoek aan de Deerlijksesteenweg te Harelbeke*, Archeo-rapport 50, Studiebureau Archeologie bvba.
- STURTEWAGEN K., MESSIAEN L., DE LOGI A. & BRUYNICKX T. 2009: Sporen uit de ijzertijd, de Romeinse periode en de volle middeleeuwen: de archeologische opgraving op de Evolis-site te Kortrijk en Harelbeke, *Leiegouw*, 51, 175-185.
- VERMEERSCH P. 1976: Un site Tjongérien à Harelbeke, Gavermeersen, *West-Vlaamse Archaeologica*, 4, 33-71.
- CHRONYCKE VAN VLAENDREN 1565, Antwerpen, Fol. 97.
- CENTRAAL ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI) 2014: *Harelbeke Marktplaats* [online], <http://cai.erfgoed.net/cai/zoeken.php?p=zr&o=20> (geraadpleegd op 04 juni 2014).
- DOV VLAANDEREN, BODEMVERKENNER 2014: *Bodemkaart, Tertiaire en Quartairgeologische kaart* [online], <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage> (geraadpleegd op 04 juni 2014).
- RIJKSARCHIEF KORTRIJK, Kerkarchief Harelbeke, nr. 15808: *Renteboek van de heerlijkheid Overacker met kaarten op papier*, 1607.
- RIJKSARCHIEF KORTRIJK, *A. de Bersaques* 1701, filmnummer 11, volgnummer 257.

RIJKSARCHIEF KORTRIJK, *Popp*, 1840-1850, filmnummer. 1, volgnummer 35.

RIJKSARCHIEF KORTRIJK, *Steur*, 1806-1807, filmnummer 7, volgnummer 48.

CadGIS 2014: *Kadasterkaarten* [online], http://ccff-test1.minfin.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 04 juni 2014).

GEOPUNT VLAANDEREN 2014: *Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen* [online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 04 juni 2014).

GEOPUNT VLAANDEREN 2014: *Luchtfoto Vlaanderen 2013* [online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 04 juni 2014).

GIS WEST 2014: *Geoloketten Algemeen, Topografische kaarten NGI* [online], http://www.geoloket.be/SilverlightViewer_NL/Viewer.html?Viewer=GISWest&LayerTheme=1 (geraadpleegd op 04 juni 2014).

DE INVENTARIS VAN HET BOUWKUNDIG ERFGOED, *Harelbeke*, ID: 25008; *Parochiekerk Sint-Salvator*, ID: 205057; *Voormalig Stadhuis van Harelbeke*, ID: 205151.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIE 2014: *Kaart van Jacob van Deventer* [online], http://www.kbr.be/collections/cart_plan/collections/cartes_manuscrites_nl.html (geraadpleegd op 04 juni 2014).

5 Lijst met figuren

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op een luchtfoto.	1
Figuur 2: Heraanleg Marktpluin.	3
Figuur 3: Aanduiding onderzoeksgebied op de tertiaire kaart.	5
Figuur 4: Aanduiding onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart.	6
Figuur 5: Aanduiding onderzoeksgebied op de bodemkaart.	6
Figuur 6: Kadasteruittreksel uit 1976 van het Marktpluin.	8
Figuur 7: De markt in de jaren '50.	9
Figuur 8: De markt in 1965.	9
Figuur 9: Foto van het nieuwe schepenhuis, eind 19 ^{de} eeuw.	10
Figuur 10: Inplanting van de Karolingische vierkante centraalbouw en Romaanse kruisbeuk.	11
Figuur 11: CAI-locaties op en rondom het Marktpluin.	12
Figuur 12: Aanduiding onderzoeksgebied en kelderconstructie.	13
Figuur 13: Aanduiding onderzoeksgebied op de kaart van Deventer.	15
Figuur 14: Aanduiding onderzoeksgebied op de kaart van Overacker.	16
Figuur 15: Aanduiding onderzoeksgebied op de gravure van Sanderus (1644).	17
Figuur 16: Schets van A. De Bersaques (1701).	18
Figuur 17: Aanduiding onderzoeksgebied op de kaart van Ferraris (1771-1778).	19
Figuur 18: Kaart van Ferraris met plot op huidige toestand.	19
Figuur 19: Het Marktpluin weergegeven op de plattegrond van Steur (1806).	20
Figuur 20: Aanduiding onderzoeksgebied op Poppkaart (1840-1850).	20
Figuur 21: Poppkaart met aanduiding kadasternummers.	21
Figuur 22: Kelders onder het af te breken L-vormig gebouw (oostkant Marktpluin).	22
Figuur 23: Aanduiding proefputten/sleuven binnen het onderzoeksgebied.	25

6 Bijlage

Digitaal GIS-bestand met georeferende historische kaarten en digitaal hoogtemodel